

Tania Darmohrai¹

Lwowski Uniwersytet Narodowy im. Iwana Franki, Ukraina

ORCID ID: 0000-0003-0423-0527

e-mail: taniadarmohrai@gmail.com

Nowoczesna wojna informacyjna: metody i środki przeciwdziałania

ABSTRAKT

W artykule zdefiniowano pojęcie „wojny informacyjnej”, zwrócono też uwagę na główne metody i środki w niej wykorzystywane. Autorka wyjaśnia, dlaczego tak ważna jest dla odbiorcy znajomość metod weryfikacji informacji oraz nabycie umiejętności związanych z funkcjonowaniem w przestrzeni informacyjnej i medialnej. Na przykładzie rosyjskich komunikatów medialnych wskazano najczęstsze przekłamania i manipulacje towarzyszące wojnie informacyjnej na Ukrainie. Głównym celem artykułu jest uwrażliwienie czytelników na konieczność krytycznego podejścia do publikowanych w mediach treści i sprawdzania faktów dotyczących wojny informacyjnej prowadzonej przez Rosję przeciwko Ukrainie.

SŁOWA KLUCZOWE: media, wojna informacyjna, umiejętność korzystania z mediów, sprawdzanie faktów, krytyczne myślenie, dezinformacja, manipulacja

Na Ukrainie toczy się obecnie na wielką skalę wojna informacyjna, którą prowadzi Rosja. Można wyróżnić kilka kluczowych celów, dla których Rosja rozpowszechnia fałszywe informacje na terenie Ukrainy. W szczególności jest to chęć wpływania na bieg wydarzeń politycznych na świecie, uzasadnianie aneksji części terytorium Ukrainy, a przede wszystkim ukazanie w zafałszowanym świetle inwazji na Ukrainę oraz wybielanie terrorystycznych i przestępczych działań Rosji w tym kraju. Aby osiągnąć swój cel, rosyjskie media celowo zniekształcają informacje, a prorosyjskie środki masowego przekazu na Ukrainie, których działalność została zakazana dopiero w 2021 roku, w szczególności „ZIK”, „112” i „Newsone”, były od lat kluczowym ogniwem, które pomogło Rosji rozpowszechniać *fake newsy* w przestrzeni informacyjnej Ukrainy. Zamknięcie prorosyjskich kanałów stało się jednym z pozytywnych kroków państwa ukraińskiego, któremu udało się w ten sposób powstrzymać dezinformację Ukraińców.

¹ Data złożenia tekstu do Redakcji „MiS”: 22.11.2022 r.; data zatwierdzenia tekstu do druku: 02.12.2022 r.

Wojna informacyjna w Ukrainie

Istnieje wiele definicji wojny informacyjnej, ogólnie przyjęć można, że wojna tego typu to działania dla osiągnięcia przewagi informacyjnej poprzez wpływanie na informacje przeciwnika, przy równoczesnej ochronie własnych. Głównym zadaniem wojny informacyjnej jest destabilizacja, fałszowanie i zniekształcanie informacji, obniżenie morale przeciwnika w celu uzyskania nad nim przewagi.

Agresja rosyjska po raz kolejny udowodniła, jak ważna jest zarówno dla odbiorcy, jak i nadawcy komunikatywność informacyjno-medialna oraz nabycie umiejętności związanych z pracą w przestrzeni medialnej. Ważnym aspektem jest również to, że zrozumienie zasad, a także technik wykorzystywanych do tworzenia fałszywych informacji pomaga chronić się przed nimi i im przeciwdziałać. W dzisiejszych czasach świadoma konsumpcja, ale też dystrybucja treści, stała się koniecznością – ukraiński odbiorca stanął w sytuacji zagrożenia, dlatego istnieje jeszcze większa potrzeba edukacji medialnej i krytycznego podejścia do przekazów medialnych w Ukrainie.

Wojna informacyjna, którą Rosja prowadzi z Ukrainą, nie jest niczym nowym dla Kremla, który ma już za sobą doświadczenia w prowadzeniu takich działań. Jednak to właśnie w ukraińskiej przestrzeni informacyjnej reżim rosyjski wykorzystuje niemal cały arsenał wojen „hybrydowych”, od bezpośredniej agresji zbrojnej po szereg działań w obszarze gospodarki, kultury, mediów, które destabilizują kraj od wewnątrz.

Kreml realizuje kilka celów. Minimalnym celem jest wprowadzenie w życie reżimu Władimira Putina, czyli uniemożliwienie członkostwa w UE i NATO nie tylko Ukrainie, ale także Gruzji i Mołdawii, czyli państwom poradzieckim. Jest to konsekwencją dążeń Rosji do zdobycia władzy nad jak największą liczbą krajów europejskich, zerwania jedności euroatlantyckiej i przejęcia wszelkich możliwych zasobów, w tym zasobów ludzkich. W skali globalnej Kreml dąży do podziału świata na strefy wpływów.

Ukraiński odbiorca nie zawsze wie, jak samodzielnie wykrywać i przeciwstawiać się wrogiej propagandzie, dlatego ważne jest, aby rozumieć, jakimi metodami posługuje się wróg i szukać sposobów przeciwdziałania rosyjskiej agresji informacyjnej.

Pośród kluczowych metod rosyjskiej agresji informacyjnej na Ukrainę wyróżnić można: dezinformację i manipulację, propagandę, dywersyfikację opinii publicznej, presję psychologiczną i rozpowszechnianie plotek.

Większość technologii, z których korzystają rosyjscy propagandyści od początku ataku na Ukrainę na pełną skalę, niewiele różni się od tego, co Kreml rozpowszechniał we wschodniej Ukrainie od 2014 roku. Zmieniły się tylko akcenty i platformy za pośrednictwem których państwo-agresor szerzy swoją propagandę. Jeśli w 2014 r. głównym kanałem dezinformacji była rosyjska telewizja, to dziś są to często portale społecznościowe.

Dziś rosyjskie media w różny sposób opisują naród ukraiński i wojnę na Ukrainie, nazywając Ukraińców banderowcami, faszystami czy neonazystami. Propaganda nakierowana jest na stworzenie fałszywego obrazu, poprzez nieprawdziwe sugestie, że w kraju kwitnie korupcja, permisywizm i brutalność. Rosyjskie media nie szczędzą środków,

rozpowszechniają nieprawdziwe informacje i przeinaczają fakty. W takim przypadku wypada mówić nie tylko o wrogiej propagandzie, ale także o „wojnie znaczeń”.

W wojnie informacyjnej z Ukrainą Rosja wykorzystuje fikcyjnych bohaterów, fałszywe strony w mediach społecznościowych, „fabrykę trolli”, nie stroni też od rozpowszechniania nieprawdy o wydarzeniach na anektowanym Krymie, opisywania działań Sił Zbrojnych Ukrainy, posługiwanie się fałszywymi zdjęciami i wszelkimi możliwymi sposobami mówienia o tym, że sytuacja na Ukrainie jest rzekomo katastrofalna, a ukraińskie władze wykorzystują Ukraińców wyłącznie do własnych celów. Ponadto Kreml aktywnie rozpowszechnia komunikat, że ukraińskie władze są „spadkobiercami nazizmu”, Ukraina jest winna katastrofy MH17² i konfliktu z Rosją. Odrębną kwestią poruszaną w fake newsach jest prezentacja wydarzeń Rewolucji Godności³. Te przykłady to niewielka część rosyjskiej narracji propagandowej.

Ważne jest również, aby zrozumieć, że rosyjskie komunikaty i techniki dezinformacyjne są powtarzalne. Dlatego odbiorcom opowiada się w kółko te same historie, używając z czasem jeszcze większej ilości kłamstw. Zwieńczeniem doniesień o „ukraińskich oprawcach” był wizerunek „ukrzyżowanego chłopca”⁴. Rosja weszła na nowy poziom manipulacji. Kreml przeszedł od jawnych kłamstw do innego formatu dezinformacji, rosyjskie media odgrywają prawdziwy spektakl, przekręcając cudze słowa, manipulując nimi i przeinaczając fakty. Dobrym przykładem takich narracji jest szerzenie dezinformacji o zaopatrzeniu Krymu w wodę – kremlowskie media aktywnie rozpowszechniają nieprawdziwą informację, że Ukraina „dokończy budowę tamy, która odetnie dopływ wody na Krym”.

Pomimo faktu, że rosyjska „wojna hybrydowa” przeciwko Ukrainie trwa od ponad ośmiu lat, szereg „zagrożeń hybrydowych” od 2014 roku pozostaje aktualnych do dziś, budząc nieufność wobec państwa i organów ścigania, stwarzając niebezpieczeństwo destabilizacji i osłabiania państwa, naruszania praw i wolności obywateli Ukrainy, narzucając przekonania, że na Ukrainie nie da się szczęśliwie i spokojnie żyć, a w konsekwencji powodując istotne obniżanie poziomu bezpieczeństwa. Głównym niebezpieczeństwem takich działań Kremla jest wykorzystanie opinii publicznej, a co za tym idzie, szkodliwy wpływ na nią.

² Zestrzelenie 17 lipca 2014 roku niedaleko wsi Hrabowe, w obwodzie donieckim na Ukrainie, samolotu pasażerskiego Malaysia Airlines Boeing 777 nr lotu MH17 kierowanym pociskiem rakietowym ziemia–powietrze Buk M1 z wyrzutni nr 332, należącej do 53. Rakietowej Brygady Przeciwlotniczej z Kurska, sił zbrojnych Federacji Rosyjskiej. W wyniku katastrofy śmierć poniosły wszystkie osoby znajdujące się na pokładzie samolotu – 283 pasażerów i 15 członków załogi (https://pl.wikipedia.org/wiki/Lot_17_linii_Malaysia_Airlines).

³ „Rewolucja Godności” – takim mianem określa się zmiany polityczne i społeczne w Ukrainie dokonujące się na przełomie 2013 i 2014 roku, zapoczątkowane przez pokojowe akcje studentów i działaczy społecznych 21 listopada 2013, które zostały bezprawnie stłumione przez władze. Uczestnicy protestowali przeciwko odejściu kierownictwa politycznego kraju z prawnie ustalonego kursu integracji europejskiej i odrzuceniu zachodniego wektora polityki zagranicznej władz ukraińskich pod przewodnictwem Wiktora Janukowycza (<https://obserwatormiedzynarodowy.pl/2022/11/22/ukraiński-dzien-godności-i-wolności-na-pamięć-rewolucji-na-majdanie/>).

⁴ W lipcu 2022 roku rosyjski Kanał 1 opowiedział o chłopcu przybitym gwoździami do tablicy ogłoszeń w centrum Słowińska. Niezależne media szybko ustaliły, że to kłamstwo, jednak informacja ta jako fake news rozprzestrzeniła się bardzo szybko, bulwersując opinię publiczną, (<https://wyborcza.pl/7,75399,17748574,chlopca-ukrzyżowali-jak-jezusa-dziewczynka-zginela-pod-ostrzałem.html>).

Przeciwdziałanie wojnie informacyjnej

Dziś dla Ukrainy ważne jest prowadzenie aktywnej kampanii informacyjnej w celu przeciwdziałania rozprzestrzenianiu się rosyjskich nieprawdziwych informacji oraz wzmocnienia bezpieczeństwa informacyjnego państwa.

Antidotum na wojnę informacyjną jest tzw. higiena cyfrowa, edukacja medialna i krytyczna weryfikacja informacji. Dlatego konieczne jest tworzenie organizacji sprawdzających fakty, które identyfikują dezinformację i wyjaśniają złożone mechanizmy sprawdzania faktów. Wraz z początkiem rosyjskiej agresji powstało Ukraińskie Centrum Mediów Kryzysowych, będące platformą wystąpień ekspertów, przedstawicieli władz, organizacji międzynarodowych i korpusu dyplomatycznego. Centrum wspiera też przedstawicieli środków masowego przekazu relacjonujących wydarzenia w Ukrainie.

Strategia prowadzenia przez Rosję wojny informacyjnej jest elastyczna i hybrydowa. Kreml nauczył się naśladować formy narracji demokratycznej i narodowej, dlatego dla Ukrainy kwestia przeciwdziałania prowadzonej przez Rosję dezinformacji stała się jeszcze bardziej paląca.

Oczywiste jest, że Rosja będzie nadal realizować swoje plany i cele w formie „wojny hybrydowej”, stosując jednocześnie otwartą agresję z użyciem siły militarnej. W takim przypadku ważnym aspektem jest konsolidacja wysiłków wszystkich państw europejskich, USA i innych demokratycznych państw świata w celu zapobieżenia dominacji państw, dla których najważniejsze jest prawo do siły, a nie siła prawa. Ponadto Ukraina musi również wziąć odpowiedzialność za rozwój i bezpieczeństwo swojego kraju, polegając na własnych siłach, a nie czekając na ratunek i pomoc ze strony zagranicznych partnerów. Ukraina musi być gotowa do stawienia pełnego zbrojnego oporu wszelkim próbom agresora do rozpoczęcia ofensywy. Silny potencjał obronny Ukrainy pozwoli na powstrzymanie rosyjskiej agresji zbrojnej. Oczywistym tego dowodem jest zakaz nadawania rosyjskich i prorosyjskich kanałów propagandowych na Ukrainie. Aby przeciwdziałać rosyjskiej wojnie informacyjnej należy wykorzystać wszelkie dostępne środki i metody. Na przykład przez blokowanie wszelkich rosyjskich zasobów promujących dezinformację, prowokacyjne oraz manipulacyjne narracje Kremla, tworzenie organizacji identyfikujących jak też demaskujących rosyjską dezinformację, prowadzenie kompleksowych kampanii zwiększających poziom edukacji medialnej, sprawdzanie faktów i uczenie odbiorców krytycznego myślenia.

Dlatego jedną z kluczowych odpowiedzi na wyzwania związane z wojną informacyjną i dezinformacją jest wzmocnienie umiejętności korzystania z mediów wśród konsumentów informacji. Wprowadzenie kursów z zakresu umiejętności korzystania z mediów, sprawdzania faktów, „higieny cyfrowej” i krytycznego myślenia jest niezbędnym elementem przeciwdziałania zarówno wojnom informacyjnym Rosji, jak i ogólnie dezinformacji.

Bibliografia

Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / Ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк; За науковою редакцією В. В. Різуна. — Київ: Центр вільної преси, 2012.
Почепцов Г. *Сучасні інформаційні війни* [Текст] / Почепцов Г. Сучасні інформаційні війни, 2015.
Fedchenko. Y. 'Kremlin Propaganda: Soviet Active Measures by Other Means'. *Estonian Journal of Military Studies*, Volume 2, 2016, ss. 140–169.
<https://wyborcza.pl/7,75399,17748574,chlopca-ukrzyzowali-jak-jezusa-dziewczynka-zginela-pod-ostrzalem.html>
<https://obserwatormiedzynarodowy.pl/2022/11/22/ukrainski-dzien-godnosci-i-wolnosci-na-pamiec-rewolucji-na-majdanie/>).

Modern Information Warfare: Methods and Means of Countermeasures

Summary

The article defines the concept of „information warfare” and draws attention to the main methods and means used in it. The author explains why it is so important for the recipient to know the methods of verifying information and to acquire skills related to functioning in the information and media space. On the example of Russian media messages, the most common distortions and manipulations accompanying the information war in Ukraine have been indicated. The main purpose of the article is to sensitize readers to the necessity of a critical approach to the content published in the media and checking the facts regarding the information war waged by Russia against Ukraine.

Keywords: media, information war, media literacy, fact-checking, critical thinking, disinformation, manipulation